

УДК 347.447.63(477)

Бобошко Олександр Олександрович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ЗМІНИ ДОГОВОРУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Сучасна Україна та українці кожного дня вживають заходів щодо покращення правового становища в державі. Зазначене проводиться з урахуванням міжнародного співробітництва на шляху Української держави до євроінтеграції, під час чого урядом проводяться реформи у всіх галузях.

Ці реформи направлені на покращення соціально-економічного, а також правового стану в державі шляхом уніфікації норм та положень різних інститутів права, зокрема одного з елементів інституту цивільного права – договірному права. Питання щодо регулювання договірних правовідносин між особами (фізичними або юридичними), хоч і неодноразово розглядалось, вивчалось та аналізувалось, і нині є актуальним. Зокрема, актуальним, у системі договірному права, є дослідження підстав та порядку, визначення поняття та надання класифікації, зміни або розірвання договорів за умов виникнення істотних обставин. Звертається увага, що за законодавством України, зокрема ЦК України, укладання договорів між фізичними або юридичними особами, а також зміна або розірвання цих договорів за умов існування істотних обставин, є однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків осіб (ч. 2 ст. 11 ЦК України). При цьому, законодавець акцентує увагу на тому, що договір є одним з різновидів правочинів, тобто укладення договору визнається основним видом правомірних дій.

Стан дослідження теми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як: О. Красавчикова, В. Хропанюка, М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, О.В. Дзери, О. Отраднової, Є.О. Харитонова, І.В. Жилінкової, Ф.С. Хейфеца, Н.Д. Шестакової, Е. Грамацького, В.І. Гостюка, І. Калаура, В. Кучера, І.В. Матвеева, І. Спасібо-Фатеевої, М.В. Шульги, В.І. Павлова, А.М. Асаула та інших.

Метою статті є науковий аналіз, систематизація, оцінка, розробка пріоритетних напрямів ци-

вільного права в галузі договірному права, а саме підстав для зміни або розірвання укладеного договору у зв'язку з істотними змінами обставин, теоретичних та практичних проблем, що виникають у сфері цивільних правовідносин щодо договорів.

Виклад основного матеріалу. Цивільне законодавство України регулює цивільні правовідносини щодо укладення, зміни та розірвання договорів. Кожна стадія договору, як то укладення, зміна або розірвання відмінні одна від одної. Кожна фізична або юридична особа має право укласти будь-який договір на підставі та у порядку визначених положеннями ст. 53 ЦК України. Після укладення договору особа має право змінити договір, зокрема за умов виникнення істотних обставин, що регламентується положеннями ст. 651 ЦК України.

Для цивільно-договірних правовідносин характерна динамічність, складовим елементом якої є зміна та припинення правовідносин. У теорії цивільного права постає проблема визначення поняття підстави зміни або припинення договору, видів підстав, їх класифікацій та критеріїв таких класифікацій.

Зі зміною економічного устрою в доктрині договірному права України а також на шляху до євроінтеграції, принцип незмінності договорів трансформувалася у принцип стабільності договірних відносин. Зміна або розірвання договору регламентується законодавством. Однак, при цьому держава здійснює вплив на процес адаптації договорів до нових умов і потреб сторін, шляхом встановлення підстав, порядку й наслідків їх зміни і розірвання [7, с. 80].

У Римському приватному праві були присутні принципи непорушності договору, які наполягали на необхідності збереження первинної домовленості сторін. В свою чергу принцип стабільності, який властивий зобов'язальному праву, передбачав неприпустимість односторонньої зміни або розірвання договору. Проте, цей принцип не виклю-

чав можливість, у встановленому законом порядку розірвати або змінити договір [7, с. 81].

Принцип договірної права «*clausula rebus sic stantibus*» передбачає можливість уникати зв'язаності за договором внаслідок істотної зміни обставин.

У теорії цивільного права неоднозначно визначена кількість елементів, які входять до складу підстави виникнення, зміни та припинення договірних правовідносин, а також наведено декілька класифікацій таких підстав за певними критеріями. У цивілістичній літературі існує велика кількість поглядів щодо наявності кількості елементів – складових підстав виникнення, зміни та розірвання правовідносин.

Так на думку В. Хропанюка [8, с. 136] підставами виникнення, зміни або припинення правовідносин є норми права, юридичні факти та правосуб'єктність. Під юридичним фактом розуміється конкретна життєва обставина з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин.

На думку науковців І.В. Жилінкової, Е. Грамацького та інших, підставами виникнення, зміни або розірвання правовідносин, зокрема договорів є лише юридичні факти.

На думку М. Агаркова, підставами виникнення, зміни або припинення правовідносин є виникнення такого факту, як зобов'язання. Своєю думкою, науковець пояснював тим, що саме зобов'язальні відносини виникають між фізичними або юридичними особами, в об'єктивному розумінні, при укладенні правочину – договору [8, с. 136]. Разом з цим, науковець акцентував увагу на тому, що поняття «підстави виникнення зобов'язання», насамперед є похідним від поняття «юридичного факту».

Таким чином, аналізуючи різні думки вчених щодо визначення підстав укладення, зміни або розірвання (припинення) правочинів, в тому числі договорів, можна, погоджуючись з більшістю визначень, стверджувати, що такими підставами є саме юридичні факти. При цьому, конкретизуючи думку щодо підстав для зміни або розірвання договору за наявності істотних обставин, можна зазначити, що, як юридичний факт цими обставинами можуть бути життєві обставини (юридичну силу будуть мати лише для суб'єктів договірних правовідносин) за яких дія договору припиняється або змінюється.

Зазначається, що обставини, які спричиняють припинення цивільних правовідносин, повинні бути передбачені нормою права. Ті з них, що не передбачені нормою права, не викликають правових наслідків у вигляді припинення вказаних правовідносин. Така обмеженість обставин нормою права передбачає існування норми права не окремим

елементом підстави зміни або припинення договору, а у межах поняття юридичного факту.

Юридичні факти, які є підставами зміни або розірвання договору, з урахуванням наведеної у літературі класифікації юридичних фактів – підстав припинення цивільно-правових договорів, можна також, за аналогією класифікувати та поділити на цивільно-правові, судові та адміністративні акти.

Так, цивільно-правові акти є юридичними актами, спрямованими на зміну або розірвання договору за домовленістю сторін договору.

Судові акти є, також, юридичними актами спрямованими на зміну або розірвання договірних відносин при умові проявлення ініціативи однієї з сторін договору, в разі, якщо домовленість між сторонами договору не досягнуто, за допомогою судових органів.

Адміністративні акти є юридичними актами спрямованими на зміну або розірвання договору у разі, якщо поступило волевиявлення інших учасників цивільно-договірних правовідносин, які не є сторонами договору, однак, в порядку дії положень спеціального законодавства (наприклад Антимонопольний комітет), можуть бути уповноваженими вимагати зміни або розірвання договору.

Крім того, до юридичних фактів як підстав зміни або розірвання договору можна віднести й події. Подія як юридичний факт є життєвою обставиною, яка виникає поза волею осіб, які є сторонами договору та виявили бажання змінити або розірвати договір в силу настання таких обставин під час дії договору. В момент закінчення дії договорів, якщо зобов'язальною стороною у цьому договорі, невиконанні умови договору до часу спливу позовної давності, зазначена сторона договору, за допущення прострочення виконання умов договору буде відповідати перед іншою стороною, буде притягнута до відповідної відповідальності, і при цьому, через настання подій, звільненою від відповідальності не буде. До подій можна віднести смерть боржника чи кредитора, фізичної особи у разі, коли виконання умов договору пов'язане з особистістю неіснуючої сторони та вчиненням нею особистих дій, збіг боржника та кредитора у одній особі, неможливість виконання умов договору.

Зміна умов договору передбачена та регулюється ЦК України, і має чітко встановлені межі, передбачає зміну саме умов договору, а не моделі чи виду договору (ст.ст. 651-654 ЦК України). Звідси, договір, укладений між сторонами договору, залишається чинним та про-

довжує діяти. Договір вважається зміненим з моменту та у відповідності з домовленістю про його зміну, укладеною сторонами договору, а у випадку судового порядку зміни договору, зміна договору відбувається з моменту набрання законної сили рішення суду.

Разом з цим на законодавчому рівні зазначено, що зміна або розірвання договору може відбутися лише за угодою між сторонами цього договору, якщо іншого не передбачається договором або нормативно-правовими і законодавчими актами. Угода, або іншими словами домовленість, досягнена між фізичними або юридичними особами, які є сторонами договору, щодо необхідності змінити договір або розірвати його. При цьому, зазначена домовленість-угода повинна бути вчинення у формі, аналогічній тій, за якою укладався договір та за умови, що з договору або законодавчих актів не випливає іншого.

Слід звернути увагу, що щодо зміни або розірвання господарських договорів між фізичними або юридичними особами, діють окремі правила зміни або розірвання таких договорів. При цьому, підприємство або організація, при виникненні в

них бажання розірвати договір або його змінити, повинні звернутись з пропозиціями про здійснення зміни або розірвання договору, до другої сторони договору. В свою чергу, зазначена друга сторона договору при одержанні пропозиції про зміну або розірвання договору, повинна надати відповідь не пізніше ніж за 20 днів після отримання пропозиції про зміну або розірвання договору. В разі, якщо сторони договору не змогли досягти згоди щодо змін або розірвання договору, то усі заінтересовані особи мають право надати скаргу та звернутись до господарського суду.

Висновки. Отже у підсумку викладеного вище, можна стверджувати, що за загальним визначенням основною підставою зміни або розірвання договорів є юридичні факти або їх сукупність, тобто життєві обставини або сукупність обставин, з якими норми цивільного права пов'язують зміну або розірвання існуючих договірних відносин між сторонами договору. Зміна договору означає, що зобов'язання сторін діють відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо, а в разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.
3. Цивільно-процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар. – Харків: Одіссей, 2001. – С. 301.
4. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар. – Харків «Одіссей», 2007.
5. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 // Відомості Верховної Ради. – 2002. – №18.
6. Цивільне право України: Підручник / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 352.
7. Бродовський С. Щодо укладення, зміни і розірвання договору в цивільному праві України // Право України. – 2004. – № 12. – С. 80.
8. Міхно О. Поняття та види підстав припинення цивільно-правового договору // Право України. – 2004. – №5. – С.136.
9. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Учебное пособие. – К. : А.С.К., 2001.
10. Цивільне право України. Підручник: У двох томах // За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Т. 2 Особлива частина. – К. : Ін Юре, 2003.
11. Цивільне право України (традиції і новації): монографія / За ред. проф. Є.О. Харитонова, Одеса: Фенікс. – 2010. – 700 с.

Бобошко Олександр Олександрович

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ЗМІНИ ДОГОВОРУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В запропонованій статті надається загальна характеристика підстав зміни договорів. При цьому наголошується, що зміна договору може відбутися лише за угодою між сторонами цього договору, якщо іншого не передбачається договором або нормативно-правовими і законодавчими актами. Розкриваються поняття зміни та розірвання договору.

Ключові слова: договір, зміна, розірвання, істотні обставини, юридичні факти, домовленість, правочин, підстави зміни договору.

Бобошко Александр Александрович

К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОСНОВАНИЙ ИЗМЕНЕНИЯ ДОГОВОРА ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

В предложенной статье дается общая характеристика оснований изменения договоров. При этом акцентируется внимание, что изменение договора может происходить только по согласию между сторонами данного договора, если иное не предусмотрено договором или нормативно-правовыми и законодательными актами. Раскрываются понятие изменения и расторжения договора.

Ключевые слова: договор, изменение договора, существенные обстоятельства, юридические факты, договоренность, сделка, основания изменения договора.

Boboshko Alexander

ON THE ISSUE OF DETERMINING THE GROUNDS FOR CHANGING THE CONTRACT UNDER THE CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE

The proposed article gives a general description of the grounds for changing contracts. At the same time, attention is paid to the fact that the contract can be changed only by agreement between the parties to this agreement, unless otherwise provided by the contract or regulatory and legislative acts. The concept of change and termination of the contract is disclosed.

Keywords: contract, change of contract, significant circumstances, legal facts, agreement, transaction, grounds for changing the contract.